

<https://doi.org/10.15407/uhj2026.01.024>
УДК 355.244.1:001.361:353.8(477.62)“2014/2024”

Олександр МАЄВСЬКИЙ

кандидат історичних наук, старший науковий співробітник,
відділ військово-історичних досліджень,
Інститут історії України НАН України (Київ, Україна)
alexandermaievskiy@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0001-9926-3270>

ФОРМУВАННЯ «НОВОЇ» ІДЕНТИЧНОСТІ МЕШКАНЦІВ ОКУПОВАНОГО ДОНБАСУ ЗАСОБАМИ ВІЗУАЛЬНОЇ ПРОПАГАНДИ (2014—2024 рр.)¹

Мета статті — розкрити роль і технології застосування візуальних засобів пропаганди як ключового інструменту культурної окупації та ідеологічного контролю, а також конструювання «нової» ідентичності місцевого населення на тимчасово окупованій території Донбасу у 2014—2024 рр. **Методологія** ґрунтується на міждисциплінарних підходах, що поєднують дослідницькі прийоми військової історії, візуальної антропології, соціальної психології, студій пропаганди, комеморації, критичної урбаністики. Теоретичну основу аналізу становлять концепції «візуального контролю», символічної топографії, а також підходи до декодування ідеологічного змісту зображень у публічному просторі. У межах дослідження

¹ До джерельної бази статті включені візуальні матеріали (фотодокументи, фото муралів, плакатів, білбордів, виставок) та текстові повідомлення, отримані з офіційних пропагандистських ресурсів окупаційних адміністрацій, зокрема «Донецької агенції новин» (ДАН) та «Луганського інформаційного центру» (ЛІЦ). Доступ до цих та інших заборонених в Україні інформаційних ресурсів (згідно з чинним законодавством України та рішеннями РНБО) здійснювався винятково з науковою метою та за допомогою технічних засобів обходу блокування (VPN), що обумовлено дослідницькою необхідністю.

Цитування: Маєвський О. Формування «нової» ідентичності мешканців окупованого Донбасу засобами візуальної пропаганди (2014—2024 рр.). *Український історичний журнал*. 2026. № 1 (586). С. 24—55. <https://doi.org/10.15407/uhj2026.01.024>

© Видавець ВД «Академперіодика» НАН України, 2026. Стаття опублікована на умовах відкритого доступу за ліцензією CC BY-NC-ND 4.0 (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)

застосовано візуальний і дискурс-аналіз пропагандистських матеріалів (плакатів, муралів, інсталяцій), повідомлень окупаційних інформаційних агентств, зокрема ДАН та ЛЦ, і просторовий аналіз розміщення символічних об'єктів у міському ландшафті. У тексті використовується спеціальна термінологія. **Наукова новизна** полягає у системному дослідженні візуальної пропаганди як цілісної мережевої екосистеми, що централізовано фінансується та керується Російською Федерацією. Окреслено стратегії рекодифікації радянських символів та їхньої інтеграції з новоствореними мілітаризованими образами «ZOV» для легітимізації сучасної агресії та мілітаризації молодого покоління. **Результати дослідження** дають підстави стверджувати, що окупаційний режим цілеспрямовано використовує візуальну культуру для симуляції історичної спадковості через культ «Перемоги у Великій Вітчизняній війні» та формування ідентичності, антагоністичної українській. Виявлено, що пропагандистська система охоплює всі сфери суспільного життя та має на меті створення лояльного мобілізаційного резерву. Доведено, що візуальні практики є важливим компонентом інституціалізованої політики ідеологічного впливу Російської Федерації.

Ключові слова: війна Росії проти України, візуальна пропаганда, Донбас, окупація, ідентичність, російська агресія, культурна окупація, «культ “Перемоги”», інформаційний простір, міський візуальний простір.

Упродовж останнього десятиліття окупована територія Донбасу перетворюється на простір, у якому візуальні засоби комунікації відіграють ключову роль у формуванні ідеологічної реальності. Після захоплення частини цього регіону російськими силами у 2014 р. інформаційне й символічне наповнення міського простору зазнало масштабної трансформації, у межах якої здійснюється систематичне вкорінення пропагандистських наративів засобами візуальної культури. Плакати, мурали, білборди, сітілайти, інсталяції, виставки, масові акції з використанням візуальної продукції та інші елементи символічного маркування стали інструментами не лише агітації, а й структурної перебудови політичної свідомості місцевого населення.

Дослідження візуального простору як арени ідеологічного впливу дає змогу виявити механізми культурної окупації та способи впровадження «нової нормативності», яка апелює до імперських, радянських і сучасних військових символів Російської Федерації. У фокусі цього дослідження перебувають практики візуального контролю та імплементації, здійснювані через реплікації радянських образів (зокрема плакатів часів Другої світової війни), а також нові іконографічні рішення, як-от символи «СВО» («ZOV»), інтегровані в публічний простір міста через графіті, геогліфи, інсталяції та публічні ритуали.

В історіографічній ретроспективі ця стаття спирається на праці, в яких представлений інструментарій для аналізу пропаганди як мережевої системи візуального контролю і формування нової ідентичності [1—3], а також на дослідження Джейд МакГлінн [4; 5], в яких частково розкривається ідеологічна інтерналізація символічної матриці російської пропаганди. Пітер Померанцев аналізує «постправдивий сюрреалістичний характер сучасної російської медіасистеми, в якій візуальні символи створюють альтернативну реальність» [6]. Дослідження візуальної пропаганди на окупованих Росією територіях раніше майже не були акцентовані в історіографії як цілісний, візуально орієнтований дослідницький напрямок.

Значною мірою це можна пояснити тим, що дослідження російсько-української війни та окупації тяжіють до вивчення «пропаганди загалом» і медійних наративів, проте «непомітність» візуальної складової як системи, тобто, її розгляд винятково як ілюстрації до політичних чи соціологічних процесів, а не як самостійного інструменту ідеологічного контролю, не означає її другосортності чи низької ефективності. Навпаки, «ареал», візуальність, мережевість та взаємодоповнення (взаємодія муралів, білбордів, топоніміки та пам'ятників, айдентики й повторюваності в соцмережах) є ключем до розуміння інтерналізації символічної матриці російської пропаганди. Нав'язана окупаційним режимом практика маніпуляції історичною пам'яттю та символічним простором є прикладом того, наскільки тісно ці візуальні засоби пов'язані з процесом формування «нової» ідентичності мешканців окупованих територій.

На тимчасово окупованих територіях Донбасу у період 2014—2024 рр. діяла централізована система інформаційного впливу. Її основними виконавцями виступали новостворені квазідержавні інституції: «міністерство інформації ДНР», «міністерство культури ДНР» та «міністерство освіти і науки ДНР» — у 2024 р. вони були ліквідовані в межах адміністративно-правової інтеграції окупованих територій до російської системи управління, що передбачало скасування паралельних «республіканських» органів влади та передачу їхніх функцій відповідним федеральним або регіональним структурам РФ². Єдиним центром управління інформаційною сферою залишалось «міністерство інформації ДНР». Під його прямим управлінням перебували ключові медіаресурси окупованого регіону — видавництва, періодичні друковані видання, теле- та радіоканали. Також було створено спеціальне агентство з реклами, яке монополізувало зовнішню і внутрішню комунікацію. Законодавство у сфері ЗМІ стало адаптованим плагіатом відповідних актів РФ, зокрема законів про засоби масової інформації та регламентів Роскомнагляду. Відповідно до нього, засновниками медіа могли бути винятково органи влади «ДНР», а механізми контролю передбачали можливість негайного призупинення роботи ЗМІ у разі виявлення будь-яких «порушень». «Міністерство освіти і науки ДНР» реалізувало низку заходів історико-патріотичного та освітнього характеру: організувало лекції проросійських спікерів, «круглі столи», мистецькі акції та нові навчальні програми («Уроки громадянськості», розробку та впровадження нового підручника освітніх симуляцій під назвою «Виховуємо громадян ДНР», «Батьки і діти» і т. п.). Значна увага приділялася формуванню «донбаської ідентичності», відокремленої від українського наративу. У тісній співпраці з «міністерством

² 27 квітня 2024 р. були ліквідовані «міністерство інформації ДНР» (URL: https://glavdnr.ru/doc/ukazy/Ukaz_N816_28122024.pdf) та «міністерство культури ДНР» (попереднє рішення про ліквідацію 18.10.2023 р.) (URL: <http://publication.pravo.gov.ru/document/8000202405030003>), 19 жовтня 2023 р. — «міністерство освіти і науки ДНР» (URL: <http://npa.dnronline.su/2023-10-19/ukaz-glavy-donetskoj-narodnoj-respubliki-477-ot-19-10-2023-goda-o-likvidatsii-ob-uprazhnenii-ministerstva-obrazovaniya-i-nauki-donetskoj-narodnoj-respubliki.html>).

культури ДНР» проводилася цілеспрямована політика знищення національної ідентичності та мілітаризації молоді.

Перші кроки становлення системи інформаційного впливу у «ДНР» тісно пов'язані з особистим контролем та ініціативами «міністра інформації» Олени Нікітіної³ (призначена у червні 2014 р.). У своїх спогадах вона повідомляє, що майже одразу після вступу на посаду отримала постанову «Ради міністрів ДНР» від 6 червня 2014 р. з грифом «цілком таємно», підписану тодішнім очільником «ДНР» Олександром Бородаєм. Документ містив завдання з організації виготовлення й поширення низки відеоматеріалів і зовнішньої реклами, спрямованих на мобілізацію населення та легітимацію нової влади [7, с. 98].

Плакати, білборди, сітілайти

Першочерговим завданням «міністерства» було визначене якнайшвидше розгортання масштабної візуальної кампанії з використанням білбордів у Донецьку та навколишніх містах. Згідно з постановою, планувалося розміщення близько 100 плакатів, які мали бути стилізовані під радянські зразки агітпропу часів Другої світової війни, зокрема найтиражованіші плакати «Батьківщина-мати кличе!» («Родина-мать зовёт!», І. Тоїдзе), «Ти записався добровольцем?» («Ты записался добровольцем?», Д. Моор), «Ти чим допоміг фронту?» («Ты чем помог фронту?», Д. Моор), «Вступайте в лави Народного Ополчення!» («Вступайте в ряды Народного Ополчения!», О. Сіттаро), «Воїн Червоної Армії, врятуй!» («Воин Красной Армии, спаси!», В. Корецький), «Б'ємося ми здорово, колемо відчайдушно — онуки Суворова, діти Чапаєва» («Бьёмся мы здорово, колем отчаянно — внуки Суворова, дети Чапаева», Кукринікси) та ін. Оскільки завдання було терміновим, О. Нікітіна звернулася за допомогою до дизайнерки й подружки Наталі Халай, яка залишилася в окупованому Донецьку. Саме за її участі були створені нові макети білбордів на основі радянських візуальних кліше з інтеграцією символіки «ДНР» — окремі літери чи знаки пунктуації було стилізовано у кольори прапора псевдодержави, самі ж візуальні образи, а у більшості випадків навіть підтекстівки, жодним чином не змінювалися. Це просте рішення уможливило швидко реалізацію поставленої задачі.

Окремий сюжет пропагандистської кампанії втілював плакат із закликом «Мужики, всі на захист рідної землі!» («Мужики, все на защиту родной земли!») з адаптацією радянського візуального образу матері з дитиною за колючим дротом і додатковою підтекстівкою: «Не допустимо фільтраційних таборів нацистів в Донбасі!» («Не допустим фильтрационные лагеря нацистов в Донбасе!») (див. іл. 1). За словами О. Нікітіної, цей образ мав мобілізувати чоловіків, апелювати до традиційних моральних цінностей і «глибинної народної ідентич-

³ Олена Миколаївна Нікітіна (дівоче прізвище Пушиліна), 1965 р. н., має освіту інженера-системотехніка та журналіста. До 2014 р. працювала у сфері видавничого бізнесу та інформаційних технологій у Донецьку. Тітка (сестра батька) вагажка терористичного утворення «ДНР» Дениса Пушиліна.

Лл. 1. Агітаційно-пропагандистський білборд «Мужики, всі на захист рідної землі!», виконаний на замовлення «міністерства інформації ДНР». Донецьк, червень 2014 р.

ності», нагадуючи про злочини нацистів під час Другої світової війни. Білборди з цієї серії мали мобілізаційний, але водночас сентиментальний характер, спрямований на створення атмосфери спільної загрози та колективного обов'язку. О. Нікітіна також виступила з ініціативою створення постера з гаслом «ДНР — народна економіка без олігархії і корупції», який, хоча й не входив до початкового переліку завдань, вважався важливим як «мирний посил» — своєрідне уявне «вікно в майбутнє» для внутрішньої аудиторії [7, с. 111].

Значна кількість рекламних площ у довоєнному Донецьку (понад дві тисячі) у вигляді білбордів і сітілайтів уможливила розміщення масиву візуальних матеріалів, які спершу просто «розчинились» у просторі міста, але нові образи швидко заповнили соцмережі («ВКонтакте» та «Однокласники»).

У міському публічному просторі поширювалися численні агітаційні листівки й плакати антиукраїнського змісту, які розміщували на стовпах, огорожах, будинках. Одним із таких плакатів було карикатурне зображення Президента Петра Порошенка з підписом «Це геноцид» («Это геноцид») (див. іл. 2). Ця звинувачувальна маніпуляція посилювалася зображенням авіабомб із тризубом, який забезпечує асоціації з українською державністю і має на меті створення у глядача негативної конотації. Червоні патьоки на обличчі й сорочці Президента покликані імітувати кров і посилити драматизм сюжету, демонізувати уявлення про українську владу через сильний емоційний тиск.

Сітілайти рясніли мобілізаційними зображеннями, на кшталт зображень автомата Калашникова, поруч з яким зазначався номер телефону пункту набору до «ополчення» та підписами: «Віддам у надійні руки!» («Отдам в надежные руки!»), «Ворог поруч — тільки ти можеш захистити свій дім! Вступай до армії

Ил. 2. Постер «Це геноцид». Донецьк, липень 2014 р.

ДНР!» («Враг рядом — только ты можешь защитить свой дом! Вступай в армию ДНР!»), «Повтори подвиг батька та діда! Стань героєм вітчизни! Перемога буде за нами!» («Повтори подвиг отца и деда! Стань героєм отечества! Победа будет за нами!»), «Донбас фашистів задушить!» («Донбасс фашистов задушит!»), «Смерть нацистській кийвській хунті!» («Смерть нацистской киевской хунте!») і т. п. Цей масив візуальної продукції виконував функцію масової психологічної мобілізації, поєднуючи агресивно-військову образність із гаслами, що водночас залякували, навіювали відчуття зовнішньої загрози та формували уявлення про обов'язковість особистої участі в бойових діях. Гасла-звернення використовували персоналізовані формулювання, які конструювали уяву «легкої», майже побутової взаємодії з війною, презентуючи вступ до «ополчення» як дуже просте, природне та соціально схвальне рішення. Гасла на кшталт «Повтори подвиг батька та діда!» («Повтори подвиг отца и деда!») апелювали до радянського міфу про героїзм і військову традицію і тим самим переносили символічний капітал Другої світової війни на сучасні події, намагаючись надати їм легітимності. Все це разом з оголошеннями в газетах і журналах, теле- та радіопрограмах, інтернет- та соціальних мережах формувало викривлене інформаційне середовище, у якому насильство подавалося як моральний обов'язок, а участь у бойових діях — як необхідний і природний вибір «справжнього патріота своєї землі» у межах нав'язуваного пропагандою наративу.

На початковому етапі, у 2014—2015 рр., продукуванням і поширенням візуальної продукції займався «Відділ патріотичної агітації» («Отдел патриотической агитации») («ВПА») — ще одна одіозна інституція, відповідальна за оперативну

Лл. 3. Агітаційно-пропагандистський білборд «Доля російського народу — повторювати подвиги батьків, захищаючи рідну землю», виконаний «Відділом патріотичної агітації». Донецьк, 2014 р.

розробку й поширення візуально-комунікаційної продукції. Він функціонував з перших днів захоплення ОДА в Донецьку, де власне й розміщувався. Цей відділ відіграв ключову роль у формуванні публічного дискурсу й активно використовував як цифрові, так і традиційні медіаформати. Серед основних напрямів його діяльності — виготовлення та розповсюдження інтернет-мемів, демотиваторів, а також друкованих листівок і білбордів із пропагандистськими гаслами, які мали на меті дискредитувати українську державу та її інституції, формувати позитивний образ Росії як «визволительки», «конструювати окрему донбаську ідентичність» крізь призму локального патріотизму, експлуатувати радянську пам'ять про Другу світову війну для ототожнення сучасних українських сил із «фашистами» та гіпертрофовано просувати символіку псевдодержав «ДНР/ЛНР» як нібито легітимні маркери нової державності. Найяскравішим прикладом продукції «ВПА» у візуальному просторі міста є білборд із трьох панелей, розміщений у центрі Донецька: ліворуч зображено радянського бійця часів першої радянсько-української війни 1918 р., у центрі — радянського солдата Другої світової 1941 р., а праворуч — сучасного озброєного бойовика 2014 р. з прапором «ДНР». Усі три фігури мають формувати у реципієнта ілюзію прямої спадкоємності між різними історичними подіями. Гасло над зображеннями — «Доля російського народу — повторювати подвиги батьків, захищаючи рідну землю» («Судьба русского народа — повторяют подвиги отцов, защищая родную землю») — має на меті вкорінювати наратив про нібито «вічну» й «сакральну» боротьбу росіян проти ворога, а завершальний заклик — «Вступай в народну армію Донецької республіки!» («Вступай в народную армию Донецкой республики!») — перетворює історичний міф на прямий інструмент вербування (див. іл. 3).

У поєднанні з ініціативами, які реалізовувало «міністерство інформації» під керівництвом О. Нікітіної, діяльність «ВПА» створювала цілісну пропагандистську екосистему. Вона охоплювала масову зовнішню візуалізацію (білборди, плакати, графіті), цифрову дистрибуцію (соціальні мережі, месенджери, відеохостинги), а також психологічні впливи, орієнтовані на формування ідеологічно сконструйованого інформаційного простору.

Таким чином, уже влітку 2014 р. було закладено фундамент багатоканальної системи інформаційно-психологічного впливу, що поєднувала елементи радянської візуальної спадщини, сучасної масової культури (меми, демотиватори) та мобілізаційної риторики воєнного часу. Варто зазначити, що організація та діяльність «Відділу патріотичної агітації» в «ДНР» демонструє низку прямих аналогій із практиками «інформаційних військ» РФ, які з 2010-х рр. функціонують як окремий напрям інформаційно-психологічних операцій (ІПсО) у межах російських силових структур, а також як неформальні мережі впливу у цифровому середовищі. Одним із найвідоміших прикладів стала «фабрика тролів» в Ольгіно (Санкт-Петербург), яку пов'язують із компаніями Євгена Пригожина [8].

У січні 2017 р. під егідою молодіжної проросійської організації «Молода Республіка» в Донецьку створено об'єднання «Арт-Таран», яке згуртувало художників, фотографів, скульпторів, архітекторів, дизайнерів для реалізації проєктів «патріотичного» мистецтва, зокрема через плакат, мурал, графіті та політичну карикатуру [9]. За заявами організаторів, об'єднання ставить за мету не лише візуально оформлювати публічний простір, а насамперед «ідеологічно мобілізувати мистецтво». Сама ідея «Арт-Тарану» втілює поєднання художнього активізму з політичною пропагандою, що, власне, є типовим для тоталітарних і авторитарних режимів, які використовують образотворчість як інструмент масової ідеологічної роботи. Очільники напряму сповідують переконання, що візуальне мистецтво є фронтом інформаційної війни, а художник виступає в ролі активного бійця культурного спротиву. В ідейному полі проєкту артикулюється ідеологема «мистецького опору», що протиставляється як офіційній українській політиці пам'яті, так і західним культурним моделям. «Арт-Таран» — не лише творче угруповання, а частина системної політики пам'яті та мобілізаційної візуальної культури, покликаної формувати «нового громадянина республіки». Його учасники продовжують практику використання візуального мистецтва як носія «історичної правди», що відтворюється через радянські наративи, образ ворога та культ жертви.

Творче об'єднання «Арт-Таран» слід розглядати як візуальний аналог парамілітарних структур, але в символічному просторі. Мистецька практика діє як «пропагандистський таран», буквально реалізуючи функцію, закладену в назві. Цей кейс також резонує з радянською традицією централізованих творчих спілок художників, які працювали на державне замовлення, а не на самовираження.

Виставки, художні конкурси, музейні експозиції

Захопивши всі можливі ретранслятори, російські куратори руками проросійських ставлеників розпочали активно конструювати необхідне ізольоване інформаційне поле на теренах окупованої території Донеччини та Луганщини. Основні зусилля пропагандистів від 2014 р. і дотепер спрямовані на роботу з молоддю і підлітками. Маючи у своєму розпорядженні необмежені фінансові ресурси та контролюючи всі освітні майданчики, ідеологи-пропагандисти планомірно почали формувати «нового жителя республіки».

Одним із перших показових прикладів емоційного інструментарію візуальної пропаганди на окупованих територіях став шкільний конкурс «Відлуння війни», організований у Донецьку. За офіційною інформацією, поданою інформ-агентством ДАН, дійство мало на меті репрезентувати дитяче бачення війни через малюнки, плакати та інші візуальні форми, представлені понад 500 учнями з різних населених пунктів «ДНР» [10]. Конкурс проводився під егідою «міністра освіти ДНР», за підтримки «артцентру Донбас» та особистого патронажу ватажка квазідержавного утворення. Дитячі малюнки мають характер вираження травматичного досвіду, але в політичному контексті трактуються організаторами як доказ «провини України» за розв'язану війну.

29 квітня 2015 р. в Музеї Великої Вітчизняної війни у Донецьку відкрилася виставка «Літопис Перемоги» у межах ширшого пропагандистського проекту «І пам'ятає світ врятований» («И помнит мир спасенный»), присвяченого фронтовій творчості жителів Донбасу — письменників, журналістів, митців, артистів. Куратори експозиції, яка налічувала близько 500 предметів, репрезентували не лише військові біографії культурних діячів (зокрема Бориса Горбатова, Ірини Левченко, Євгена Халдея), а й візуальні джерела — плакати часів Другої світової війни, фронтові фотографії, концертні афіші, особисті речі ветеранів [11].

У квітні 2016 р. в художньо-виставковому центрі «Арт-Донбас» було презентовано виставку дитячих малюнків «Мій тато — герой» («Мой папа — герой»). Основу експозиції становила творчість дітей бійців «ДНР». Більшість дітей зобразили загиблих батьків або близьких родичів. Ці малюнки «про батька-героя» спрямовувалися на формування нарративу гордості, втрати й патріотичної жертвості, що подавався дітям не як травма, а як норма. Це лише один із численних прикладів подібних акцій, які системно проводилися і продовжують проводитися на окупованих територіях як у форматі окремих показів, присвячених тим чи іншим датам, так і шкільних обов'язкових заходів, які контролювались і стимулювались «міністерством освіти». Такий спосіб репрезентації перетворює війну на особистісну, героїзовану емоцію, обрамлену дитячим досвідом та інтегрує образ «воїна ДНР» у систему цінностей нової ідентичності, де насильство стає легітимним, морально виправданим і навіть естетично оформленим [12].

З початком окупації частини Донецької області проросійські сили активно використовували інструменти локальної історичної пам'яті для формування символічного фундаменту псевдодержавності. Прикладом використання такої практики

може слугувати виставка, присвячена 145-річчю заснування Донецька, яка відкрилася 3 січня 2015 р. [13]. Особливий наголос організатори зробили на побутових і ментальних проєкціях минулого — «мріях мешканців міста у новорічну ніч під час Великої Вітчизняної війни» та їхніх надіях на майбутнє. Така побудова експозиції мала на меті не лише створити ефект «життєвої безперервності», а й включити події 2014—2015 рр. до ширшого історичного нарративу, в якому «ДНР» постає не тимчасовим, штучним утворенням, а спадкоємцем так званої «істинної донецької ідентичності». У цьому контексті привертає до себе увагу вибір тематики й візуальних акцентів. Використання зображень «молодого Донбасу» поряд із сучасними краєвидами слугувало своєрідним візуальним містком, що мав символічно поєднати «історичний» і «новий» Донбас. Це відповідало загальній стратегії інформаційної політики «ДНР» — створювати враження органічного, безперервного розвитку, попри радикальну політичну трансформацію 2014 р. Експозиція працювала як форма «локального історичного міфу», де історія міста реполітизується у вигідному для окупаційної влади ключі.

Другий тематичний блок виставки — «Усмішка новорічного дива» («Улыбка новогоднего чуда») [14] (забезпечений банерами з репродукціями листівок і плакатів із Музею «Старий Новий Рік» («Старый Новый Год»), м. Санкт-Петербург) — мав на меті інсценізувати повернення до «мирного побуту» за будь-яких обставин, підкреслюючи цінності традиційного святкування: новорічні листівки, плакати, ялинкові прикраси, святкові інтер'єри саме періоду Другої світової війни. Така «естетика» проводила аналогію між роками Другої світової війни, відбудовою і військовою сьогодення, апелювала до емоцій ностальгії та стабільності, відповідно, працюючи на консервацію статус-кво (див. іл. 4). Присутність духовенства, яке можна фіксувати фактично на всіх світських заходах, додавало події ваги та ефекту «освячення» нарративу, формуючи враження, що представлена історична та політична інтерпретація є «морально правильною», «праведною» та «історично виправданою».

Одним із ключових інструментів ретрансляції російських нарративів стали музейні експозиції. Музеї на окупованій території — це один із центральних механізмів формування ідентичності, колективної пам'яті, легітимації самопроголошених утворень і мобілізації населення в умовах війни. 2016 року Центральний музей Великої Вітчизняної війни у Москві оголосив про намір включити донецький Музей ВВВ (філію Донецького республіканського краєзнавчого музею) до складу новостворюваної міжнародної асоціації музеїв ВВВ під егідою РФ [15]. На той момент у музеях на окупованих територіях офіційно функціонували вже п'ять виставок із фондів московської установи, зокрема в Луганську, Краснодарі, Донецьку. Були представлені репродукції фотографій, плакатів, листівок і карикатур радянського часу, що унаочнювали класичні нарративи радянської міфології війни: оборону Сталінграда, подвиги Якова Павлова, снайпера Василя Зайцева тощо.

Масштабна виставка у Воєнно-історичному музеї Донецька «Радянський Нюрнберг» 2016 р. [16], яка була спільним проєктом Міністерства культури Росії, «міністерства культури ДНР» та Російського військово-історичного товариства, проходила під гаслом «Справедливість є», присвячувалася історії відкритих судових проце-

Лл. 4. Протоіерей Георгій Гуляев і директорка «Арт-Донбасу» Катерина Калініченко вітають з відкриттям виставки «Усмішка новорічного дива». Донецьк, Художньо-виставковий центр «Арт-Донбас», 19 грудня 2014 р.

сів 1943—1949 рр. у СРСР над нацистськими окупантами та їхніми поплічниками. За словами організаторів, вона мала слугувати попередженням сучасним «карателям на Донбасі». Відвідувачі могли ознайомитися із 75 стендами, що цілеспрямовано вибудовували паралель між подіями Другої світової війни й тогочасними подіями на Донеччині. Через добір документів, експонатів і символічних артефактів експозиція мала формувати у відвідувачів уявлення про невідворотність «справедливої відплати» та моральну легітимність дій «ДНР». Організатори акцентували на виховній функції — необхідності формування «правильної історичної пам'яті» у молоді. Виконуючи роль публічного ритуалу, експозиція зміцнювала наратив про «фашистську загрозу» та закріплювала уявлення про безперервність боротьби мешканців Донба-

Іл. 5. Рекламний стенд виставки «Антифашистська графіка часів війни» поблизу Донецького художнього музею. Донецьк, 2014—2016 рр.

су на прикладі стенда із судом над військовими злочинцями у м. Сталіно (Донецьк), а також наголошувала на тому, що «бандеро-фашисти» обов'язково понесуть покарання, як і підсудні «Київського процесу», яких було страчено в столиці УРСР на площі Калініна (упорядники свідомо акцентують на радянській топоніміці, беручи в лапки сучасну назву площі — Майдан Незалежності).

Цього ж року в Донецькому республіканському художньому музеї за сприяння Центрального музею Великої Вітчизняної війни (Москва) презентували виставку «Антифашистська графіка часів війни», відвідувачі якої мали можливість побачити репродукції близько 150 карикатур і плакатів радянських художників періоду Другої світової війни. Ця експозиція стала частиною масштабної виставкової програми, що одночасно реалізовувалась на всій окупованій території [17] (див. іл. 5).

До експозиції увійшли роботи відомих радянських художників-графіків Бориса Єфімова, Бориса Клінча, Миколи Жукова, Бориса Пророкова, Олександра Житомирського та Івана Харкевича. Основу експозиції склали канонічні графічні твори, серед яких: «Фашизм — це війна», «Ширма» та інші хрестоматійні приклади візуальної сатири СРСР. Головним акцентом були паралелі між подіями Другої світової війни й «реакційним фашизмом київської хунти» сьогодення. Як і у випадку з білбордами Н. Халай, це дійство стало свідченням вторинної мобілізації радянської візуальної спадщини з її інструменталізацією у гібридному конфлікті крізь призму формування легітимного образу «ДНР» та «ЛНР» як спадкоємиць «великої антифашистської традиції».

Окрім головного об'єднавчого міфу «Великої перемоги», проводяться локальні заходи, орієнтовані на внутрішні специфічні властивості історичної пам'яті регіону. Зразковою у цьому сенсі подією можна вважати відкриття 23 серпня 2016 р. в Донецькому республіканському краєзнавчому музеї виставки «Шахтарський характер такий» [18], присвяченої Дню шахтаря. Організатори намагались актуалізувати колективну пам'ять про «трудова слава Донбасу» та посилити ідентифікацію мешканців регіону з радянською героїко-промисловою традицією. В експозиції було представлено близько 100 предметів: плакати, ордени, документи, макети вугільних забоїв, сувеніри з антрациту, а також особисті речі видатних шахтарів, серед яких Олексій Стаханов, Нікіта Ізотов, Єгор Абакумов, Іван Брідько та ін. Окремий тематичний блок присвячувався забійниці Євдокії Корольовій («Королиха»), чия біографія використовується як приклад жіночої участі в стахановському русі й символ робочого ентузіазму. Особливе місце в експозиції посіли візуальні джерела: агітаційні плакати, портрети, фотографії, що продовжували естетичну лінію радянського соцреалізму, зосереджену на постаті «трудового героя», колективізму та моральній величчю праці. Через ці образи відтворюється модель радянської культурної ідентичності, в якій індустріальна праця є основою соціального престижу й політичної стабільності. Особливістю подібних показів є їхня систематичність та повторюваність.

2 листопада 2016 р. була анонсована виставка «В боротьбі проти нацизму ми були разом» («В борьбе против нацизма мы были вместе»), що також готувалася Центральним музеєм Великої Вітчизняної війни (м. Москва) у співпраці з «міністерством культури ДНР». Експозиція складалася з 15 тематичних стендів, кожен з яких унаочнював участь окремої республіки колишнього СРСР у боротьбі проти нацистської Німеччини. Основний масив сформували фотографії, плакати, газетні вирізки, а також кадри фронтової кінохроніки. Особливу увагу варто звернути на риторичне й візуальне оформлення події. Назва показу апелює до радянської концепції «єдності народів» у часи війни. У промовах «офіційних осіб» акцентувалось, що «ДНР сьогодні протистоїть відродженому нацизму в Україні», а виставка покликана донести цю «істину» передусім до молоді [19]. Матеріали експозиції було передано в «дар» і вони ледь не щороку експонувалися в усіх окупованих містах і містечках Донеччини й Луганщини. Виставки супроводжувалися офіційними виступами представників самопроголошеної влади,

концертною програмою, хвилиною мовчання, тобто були оформлені за моделлю радянського ритуалу колективного вшанування, добре знайомого старшій віковій групі реципієнтів ще з практик СРСР. Організатори наголошували, що «Велика Вітчизняна війна — це та скріпа, яка об'єднує всіх нас», себто прихильників «російського світу» («русского мира»), а війна 1941—1945 рр. подається як надчасовий моральний код, що не просто формує ідентичність, а й легітимізує сучасну війну. До «подарованих виставок» належить експозиція репродукцій плакатів із фондів Державного меморіального музею О. Суворова м. Санкт-Петербург «Плакати Великої Вітчизняної війни» («Плакаты Великой Отечественной войны»), яка вперше була представлена в стінах Донецького республіканського краєзнавчого музею 5 вересня 2017 р. [20].

До виставкового формату у міському публічному просторі належить презентація агітаційного плаката, анонсована організаторами проекту «Арт-Таран» 14 квітня 2017 р. на бульварі Пушкіна біля скульптурного комплексу «Ріки Донбасу» в Донецьку. Це була водночас загальнодоступна експозиція і конкурс за участі перехожих («народного журі»), які могли ознайомитися з роботами художників і дизайнерів із Донецька, Луганська, Ясинуватої, Єнакієвого та Докучаєвська. Тематично виставка охоплювала канонізовані мотиви локального патріотизму: День перемоги, «День Республіки», підтримку «захисників Батьківщини», а також сюжети гуманітарної допомоги з боку «братнього російського народу». Плакати, що набрали найбільшу кількість голосів, організатори обіцяли розмістити на білбордах міста. До подібних акцій окупаційна адміністрація вдавалася не вперше, адже потрібно було систематично оновлювати візуальне наповнення білбордів, а «креатив робітників інформаційного фронту» не міг оперативно закривати ці потреби.

Серед конкурсних плакатів були й відверті іконографічні кальки з радянської образотворчості на зразок «Рядовий день державного діяча України» («Рядовой день государственного деятеля Украины»), який банально дублював зображення відомого вікна ТАРС № 1040 «Державний діяч» сучасної Німеччини» («“Государственный деятель” современной Германии») 1944 р. авторства М. Денісовського. Робота фіналіста відрізнялася від оригіналу лише розміщенням над свастикою шевроном прапора України.

Виставку офіційної іконографії «республіки» презентували до чергової річниці проголошення «ДНР» в художньо-виставковому центрі «Арт-Донбас» 11 травня 2017 р. [21]. Вона включала живопис, графіку, агітаційні плакати та проекти реконструкції міської інфраструктури, виконані студентами Донбаської національної академії будівництва і архітектури.

На відкритті виставки директорка центру Катерина Калініченко наголосила, що проект покликаний «формувати патріотичні почуття» та «гордість за власну державу». Експозицію склали 13 творів, виконаних у різних техніках, авторства донецьких та російських митців, зокрема художників із Москви (Олександр Осін, Тетяна Костенко), Санкт-Петербурга (Світлана Щибльова), Донецька (Іван Южанков, Владислав Коровойченко). Ключовими елементами показу стали портрети «націо-

нальних героїв ДНР», наприклад, першого ватажка «республіки» Олександра Захарченка та одного з головних польових командирів угруповань Михайла Толстих (псевдо «Гіві»). Їхні зображення творили пантеон новітніх «героїв», який відіграє роль символічного ядра псевдодержавного культу не лише у виставкових форматах, а й вуличній репрезентації на білбордах, плакатах, під час публічних акцій «Безсмертного полку», шкільних програм і парамілітарних вишколів для дітей та юнаків.

Показовим психоемоційним та ідеологічним акцентом виставки став портрет Єлизавети Глінки («Доктор Ліза») ⁴, написаний донецькою художницею Оленою Павловою. Образ Глінки слугував медіатором російської моральної присутності на окупованих територіях, вписуючи «російську допомогу» в емоційно вразливий гуманітарний контекст підтримки хворих дітей. «Канонізація» образу посилювалась щороку: маркуванням фондом «Доктора Лізи» ігрового майданчика для дітей у дворі головної дитячої лікарні «ДНР» [22], демонстрації у всіх кінотеатрах «ДНР» та «ЛНР» кінокартини режисерки Оксани Карас «Доктор Ліза», передачі копії пам'ятника діячки в музей «ДНР» [23], присвоєння її імені «республіканській» дитячій лікарні в Донецьку [24] і, врешті, створення скверу, названого на її честь [25], разом з іншими перформативними щорічними акціями.

22 червня 2017 р. у Донецькому республіканському краєзнавчому музеї було відкрито дві виставки, підготовлені у співпраці з московським Центральним музеєм Великої Вітчизняної війни: «Плакати і малюнки художників-фронтовиків 1941—1945 років» («Плакаты и рисунки художников-фронтовиков 1941—1945 годов») та «В боротьбі проти нацизму ми були разом» («В борьбе против нацизма мы были вместе»), яка вже експонувалась у 2016 р. [26].

Цементуючи «скріпу Великої перемоги», у березні 2020 р. Донецький республіканський краєзнавчий музей за підтримки «міністерства культури ДНР» оголосив черговий конкурс плакатів, присвячених 75-річчю «перемоги у Великій Вітчизняній війні» під назвою «Жива пам'ять у плакатній графіці» («Живая память в плакатной графике») [27]. Організатори запрошували до співпраці не лише мешканців контрольованих «ДНР» територій, а й підконтрольних Україні міст і сіл Донецької області, що було спробою ідеологічної експансії за межі лінії фронту. Додатковою, а для деякого головною, мотивацією була грошова винагорода: за перше місце винагорода становила 50 тис. руб., за друге — 40 тис. руб., за третє — 30 тис. руб. Новинні ресурси наголошували на тому, що на заклик взяти участь відгукнулися і надіслали свої роботи мешканці із «тимчасово підконтрольних Києву міст та районів Донбасу»: Костянтинівки, Маріуполя, Мар'їнки, Світлодарська, а також сіл Старогнатівка Волноваського району, Луганське Артемівського району, смт Велика Новосілка Великоновосілівського району [28]. Конкурс проходив у трьох номінаціях: «Ми всією країною до Перемоги йшли» («Мы всей страной к Победе шли»), «Навічно в пам'яті народній» («Навечно в памяти народной»), «В ім'я життя на Землі»

⁴ Глінка Єлизавета — російська громадська діячка, виконавча директорка благодійного фонду «Справедлива допомога». Загинула 25 грудня 2016 р. в авіакатастрофі над Чорним морем у літаку Ту-154, що прямував до військової бази РФ у Сирії.

(«Во имя жизни на Земле») — з чітким фокусом на героїку, жертвовність і трансляцію парадигми «народної перемоги». Участь дозволялась з 14 років, приймалися як традиційні графічні техніки, так і цифрові роботи. Твори переможців обіцяли інтегрувати в публічний простір через виставки, ЗМІ та соціальну рекламу.

У червні 2021 р. до «Дня пам'яті й скорботи» окупаційна адміністрація через «міністерство культури ДНР» ініціювала виставку «1941» [29], яка стала прикладом ретроспективної мобілізації, де візуальне відтворення радянського досвіду війни через візуальні образи картин і плакатів з фондів «Донецького республіканського художнього музею» надіялося функцією перенесення історичного конфлікту в сучасний політичний контекст. Акцент на «найдраматичнішому періоді» та використання оригінальних творів перших днів війни, зокрема, плакату Миколи Долгорукова «Змемо з лица землі фашистських варварів» («Сметем с лица земли фашистских варваров»), створеного 22 червня 1941 р., виконував функцію емоційного підсилення наративу «несподіваного нападу та героїчної мобілізації». Куратори виставки намагалися використати плакати й візуальний матеріал Другої світової війни та повоєнних років, аби вони «працювали» у 2021 р., сприяючи трансляції наративу про «нову війну з нацизмом», який активно експлуатується російською пропагандою. Також до експозиції були включені твори локальних митців, пов'язаних з Донеччиною — Василя Макатухи, Василя Полоника, Наталії Пензіної та ін., що було спробою «прив'язати велику історію» до локального простору, себто посилити ідею про «власну вирішальну (у рамках Української РСР) участь Донбасу у Великій Перемозі» та реінкорпорувати радянську воєнну міфологію у регіональну історичну пам'ять.

У вересні — жовтні 2022 р. розпочалася масштабна пропагандистська кампанія на нових, щойно окупованих територіях Донеччини, з потужним візуальним компонентом, що включала низку заходів. Серед них — три ключові виставкові проекти: «Шлях реформатора» («Путь реформатора»), «Олівцем, пером, пензлем» («Карандашом, пером, кистью») та «Нюрнберзький набат» [30], які були націлені на перепрограмування локальної історичної пам'яті згідно з ідеологічними настановами РФ. Крізь призму радянської візуальної спадщини й усталених пропагандистських візуальних кліше російські пропагандисти намагалися апелювати до історичної пам'яті, інтегруючи окуповані території до російського ідеологічного простору.

У вересні того ж року в Донецькому республіканському краєзнавчому музеї було презентовано мультимедійну виставку радянських плакатів «Бойовий олівець» («Боевой карандаш») [31], надану московським Музеєм Перемоги в межах широкого пропагандистського проекту «Територія Перемоги» («Территория Победы»). Експозиція відразу стала обов'язковою для перегляду учнями шкіл під час уроків історії та патріотичного виховання. Показовою була демонстрація плаката Івана Астапова «Боягузу немає місця в радянській сім'ї!» («Трусу нет места в советской семье!»), створеного у 1942 р. Експлуатацію подібного візуального образу в сучасному контексті можна трактувати як реакцію на проблеми з мобілізацією на окупованих територіях Донбасу, де спостерігався брак добровольців та посилювався примус до участі у війні проти України.

Публічні ритуали: мітинги, флешмоби

Окремої уваги заслуговують візуальні артефакти під час масових заходів на окупованих територіях — мітингів, вуличних акцій, флешмобів, адже цей компонент формує колективні емоції та символічні рамки сприйняття, перетворюючи перформативну присутність наговпу на інструмент конструювання нової ідентичності. У комплексі ці події працюють як механізм створення спільних наративів, а участь у «ритуалі» закріплює відчуття належності до штучно сформованої спільноти. Так, 24 серпня 2015 р., у день святкування Дня Незалежності України в окупованому Донецьку відбулася організована акція протесту під назвою «День залежності України» («День залежності України») [32]. За повідомленнями організаторів, було залучено близько 3,5 тис. осіб (переважно представники бюджетної сфери — під адміністративним тиском, а також студенти й школярі). Дійство мало на меті дискредитацію української держави та календаря її офіційних свят і стало яскравим прикладом інформаційно-політичної інверсії державної дати. Візуальний супровід включав саморобні шрифтові плакати з написами на кшталт «Порошенко — вбивця» («Порошенко — убийця!») [33], «Україна — країна, керована вбивцями та злодіями!» («Україна — страна, управляемая убийцами и ворами!»), «АТО, геть у НАТО!» («АТО, прочь в НАТО!»), «Вже ти вмерла, Україно!» («Уже ты вмерла, Украина!») та ін., а також банерами із зображеннями зруйнованих житлових будинків, які мали ілюструвати «злочини української армії» проти «мирного населення Донбасу» та кількість загиблих. Загальний візуальний наратив згаданого заходу демонструє, як через публічну присутність, плакатні тексти й колективну перформативну участь конструється емоційно заряджений простір, в якому антиукраїнські меседжі подаються як «голос народу», що посилює їхню маніпулятивну силу та сприяє формуванню нав'язаної ідентичності. Окремий пласт акції становила інсценована участь дітей, які зачитували вірші про війну на Донбасі. Залучення неповнолітніх до публічної пропаганди мало на меті посилити емоційний ефект події та створити візуальне втілення нібито міжпоколінневого консенсусу: навіть наймолодші «усвідомлюють» характер ворога та «правду» війни. Це відповідає ширшій практиці «ДНР», в якій дитяча присутність на жалобних, патріотичних і політичних заходах виконує роль морального посилення артикульованого меседжу.

До публічних заходів із посиленням візуальним компонентом можна додати й подію 10 червня 2016 р. в окупованому Донецьку — масову ходу проти можливого введення місії ОБСЄ до зони конфлікту. За повідомленнями медіа «ДНР», участь у дійстві взяли понад 60 тис. осіб [34] (див. іл. 6).

Демонстранти несли саморобні плакати англійською, німецькою, французькою та російською мовами з гаслами на кшталт «No armed OSCE mission», «Не допустимо збройної місії ОБСЄ на Донбасі» («Не допустим вооруженной миссии ОБСЕ в Донбассе»). Ця багатомовна репрезентація спрямовувалася на зарубіжну аудиторію, що суттєво відрізняє її від внутрішньополітичних. Протест мав подвійне призначення: внутрішнє — демонстрація масової підтримки позиції керівництва «ДНР», консолідація лояльного населення, і зовнішнє — адресне

Лл. 6. Демонстрація проти введення місії ОБСЄ на Донбас. Донецьк, 10 червня 2016 р.

звернення до міжнародних гравців із метою делегітимізувати миротворчу ініціативу як таку, що «загрожує» безпеці населення Донбасу. Організатори використали класичні інструменти масової мобілізації та легітимації позиції «республіки», включно з виступами лідерів, символічною географією (бібліотека ім. Крупської — площа Леніна), а також петиційною практикою як імітацією прямої демократії. Багатомовні плакати, ключові фрази, які потрапили у численні фотозвіти, спрощені меседжі, зрозумілі для зовнішньої аудиторії, свідчать про орієнтацію акції на інформаційно-психологічний вплив за межами регіону, зокрема на західні ЗМІ, правозахисні організації та дипломатичні структури.

Ще одним прикладом масових публічних пропагандистсько-атракативних заходів може слугувати мітинг, проведений 29 січня 2016 р. проти Української греко-католицької церкви, у якому, за повідомленнями місцевих медіа, взяли участь близько двох тисяч осіб [35]. Акція пройшла під стінами Храму Покрови Пресвятої Богородиці. Зібрання мало яскраво виражений антиукраїнський та антирелігійний характер, УГКЦ таврувалась як «сектантська організація», що «проповідує війну» й «допомагає українській армії». Протестувальники тримали плакати з гаслами: «Геть секти з ДНР» («Вон секты из ДНР»), «Ні вірі, що благословляє на війну» («Нет вере, благословляющей на войну»), «Припиніть гоніння на православних» («Прекратите гонения на православных»), а також вигукували антицерковні й антикатолицькі заклики. Візуальний компонент акції був одноманітним, більшість ватманів, розданих учасникам, містили заздалегідь узгоджені

Лл. 7. Хода «Безсмертного полку». Донецьк, вул. Артема, 9 травня 2019 р.

організаторами гасла. Символічне протиставлення «православної» та «сектантської» віри служило маркером лояльності до «ДНР». УГКЦ звинувачували не лише у «співпраці з українськими силовиками», а й у «поширенні ідей незалежної України» серед молоді, що свідчить про семантичне розширення понять «зрада» і «ворог» до сфери духовного життя.

У публічних виступах учасників чітко простежується артикуляція антизахідного дискурсу — звинувачення в «проплаченості Заходом», у «зомбуванні населення», що типово для риторики російської пропаганди в її релігійно-культурному сегменті. За своєю логікою акція не тільки повторювала атеїстичні наративи радянського часу, а й інтегрувала сучасні конспірологічні штампи про «зовнішнє втручання» та «релігійний фронт війни».

30 квітня 2015 р. на базі «Донбаської юридичної академії» відбулося патріотично-художнє дійство «Велика Перемога — переклик часів» («Великая Победа — переключка времен») [36], присвячене 70-річчю підняття Прапора Перемоги над Райхстагом. Захід поєднав елементи концертної програми, воєнної кінохроніки, виступів ветеранів і представників окупаційної адміністрації. Вербальні й візуальні акценти на «дух Перемоги» й «двох перемогах» над нацизмом і в утвердженні «ДНР» створювали символічний міст між радянською міфологією і сучасною нав'язуваною сепаратистською ідентичністю. Попри вкрай низьку якість підготовки, систематичне проведення таких акцій все ж має вплив на юнацьку аудиторію.

Традиційними на окупованій території стали мітинги присвячені «дню Росії». У 2019 р. ця акція, спрямована на публічну легітимізацію інтеграції окупованих територій до складу РФ, проходила під гаслом «Наш вибір — Росія!» («Наш

вибор — Росія!»). Організатори намагалися створити ілюзію всенародної підтримки, підкріплюючи її наративами про відкидання української ідентичності та безальтернативність майбутнього лише з Росією, але ключовою відмінністю візуального компонента була наявність фотозони з макетом російського паспорта, що мало візуалізувати процес зміни громадянства як бажаної норми. Дійство відбулося саме після того, як 24 квітня 2019 р. Президент РФ В. Путін підписав указ, що дозволяв жителям окупованих районів на Сході України в спрощеному порядку набувати громадянства РФ. До цього часу місцевих жителів зобов'язували отримувати «паспорти ЛНР» та «ДНР», на підставі яких потім видавали російські паспорти [37].

Однак, головною і наймасовішою церемонією, що повторюється з року в рік на окупованій території, залишається акція «Безсмертний полк» (див. іл. 7). Вона є ключовим пропагандистським ритуалом, завдання якого — ідеологічно мілітаризувати суспільство, стираючи історично-хронологічні межі подій. Через поєднання портретів ветеранів Другої світової війни, бойовиків-лідерів на кшталт Захарченка, «Мотороли», «Гіві» та діячів тоталітарного терору — Сталіна та Берії, акція була спрямована на легітимацію сучасної агресії як продовження «Священної війни». У такий спосіб утверджується ревізійністський і реваншистський культ, що легітимізує воєнні злочини й відмову від демократичних цінностей як «героїчну спадщину» окупаційного режиму.

Інсталяції, геогліфи, айдентика

У чергову річницю анексії Донецької області 30 вересня 2023 р. в рамках масштабної візуальної кампанії з легітимації нового політичного статусу регіону було відкрито кілька інсталяцій, провідним елементом акції стала фотозона з хештегом «МиВДома» («#МыДома»), оформлена в кольорах прапорів РФ та «ДНР» [38]. Цей же хештег наполегливо просувався через соціальні мережі й російські телеграм-канали. Використана символіка поєднувала ідеї «належності, стабільності та повернення додому», натомість витісняючи українську державність як «чужорідну» або тимчасову, візуально репрезентуючи загарбання чужих територій як легітимний, бажаний і навіть урочистий процес. На концептуальному рівні це відповідає логіці «ритуального закріплення нової реальності», в якій кожен мешканець є не лише пасивним спостерігачем, а стає активним співучасником — через фото, відвідування, участі у флешмобах. У цьому полягає ключовий механізм гібридної публічної пропаганди, що поєднує гру на емоціях, масову участь і візуальну символіку як засоби нормалізації окупації.

Окремим елементом кампанії можна вважати специфічну форму візуалізації під час висадження у Мангуському районі Донецької області 15 000 саджанців червоного дуба у вигляді напису «МИРАЗОМ» («МЫВМЕСТЕ») [39], організованого російською партією «Єдина Росія» та урядовими представниками Курської області. Геогліф, утворений зі значної кількості дерев, має щонайменше три шари інтерпретації. По-перше, візуалізується теза про «непорушність єдності» регіону з РФ. У такий спосіб на ландшафті фіксується «незворотність» геополі-

Іл. 8. Стенд з інформацією про акцію «Сосновий бір «ДНР»» поблизу селища Артемівка Амвросіївського району. 2016 р.

тичного вибору. Сама фраза, яка стала наріжним гаслом російської пропаганди з вересня 2022 р., функціонує в інформаційному просторі як ритуальний мем державної єдності. І, врешті, дерева виступають в ролі метафори сталості, де дуб уособлює силу, витривалість, незламність, а ці характеристики екстраполюються на мешканців Донбасу, легітимізуючи проросійський вибір як природний, стійкий і нібито «вирощений із глибоким корінням навічно». Подібну акцію проводили й у 2016 р., висадивши сосновий бір в Амвросіївському районі поблизу селища Артемівка у вигляді географічного «ДНР» [40] (див. іл. 8).

Однією з форм інсталяцій може слугувати повторювана квіткова виставка «Рік російської культури» з нагоди Дня міста та Дня шахтаря, які відзначалися 29 серпня 2021 р. Експозицію формували з великих квіткових композицій у вигляді Покровського собору (Храму Василя Блаженного), карти РФ, літерної інсталяції «Я люблю Росію», матрешок, самовара та інших символів, повністю вибудованих у російськокультурному коді. Акцію доповнювали квіткові ярмарки та покази художніх робіт, а сама подія презентувалась як елемент офіційного святкування, вписаний у проголошений «Рік російської культури» [41].

Широкого розповсюдження набула «айдентика республіки» [42], створена на основі трансформованої аббревіатури «ДНР» та серії локальних емблем для міст і відомств, виконаних у єдиній стилістиці. Її підґрунтям є три кольори — чорний, білий і золотий, а фоновий патерн сформовано з набору символів, які пода-

ються як «народні образи Донбасу»: шахтний копер і шолом, стадіон «Донбас Арена», молоти й шестерні, навантажена баржа, будинки з колонами, серце і троянди тощо. Айдентику активно використовують у публічному просторі: на одязі, кавових стаканчиках, на транспорті та офіційних каналах місцевих органів влади.

Графіті, мурали

Окремим інструментом ідеологічного впливу є вуличне мистецтво, яке відображає політичний контекст та ідеологію, що імплементуються у візуальний простір окупованих міст. Мурали стали потужним засобом візуального впливу й маркування мнемонічного міського простору. Створивши мурал з портретом Олеся Бузини на стінах студентського гуртожитку Донецького технічного університету у 2016 р., представники організації «Молода республіка» мали на меті замінити українські культурні символи та героїзувати проросійську фігуру, яка відкрито заперечувала можливість існування самостійної та незалежної України, тим самим закріплюючи в міському просторі наративи про «єдиний слов'янський світ». Стінопис став візуальним маніфестом цієї ідеї, а вибір студентського гуртожитку підкреслює націленість на молодь, як на ключову аудиторію для ідеологічної обробки та формування «правильної» історичної пам'яті. Під чорно-білим зображенням О. Бузини дата загибелі й цитата з його виступу: «Для перемоги потрібно бути не лише правим, а й сильним» («Для победы нужно быть не только правым, но и сильным»). Зображення перетворює його на мученика-борця, а червоні бризки символізують «криваву ціну» переконань, що слугує емоційним закликком до солідарності й помсти. Таким чином, композиція візуально й текстуально підкреслює наратив про те, що «праота» («русский мир») потребує «сили» й «жертвості», вписуючи його загибель у російський мілітаристський та ідеологічний контекст [43].

Мурал у Кіровському є формою конструювання культу особи першого очільника «ДНР» О. Захарченка, який «трагічно загинув», представляючи його мучеником-засновником і беззаперечним «героєм» сепаратистського руху. Розміщення муралу в Кіровському свідчить про спробу територіально закріпити цей культ у місцевих громадах. Центральним пропагандистським прийомом є спільне зображення Захарченка та місцевого юнармієця, який віддає йому честь, покликане демонструвати «реальний зв'язок у спадкоємності поколінь». Захарченко виступає символом «героїчного минулого» та боротьби 2014 р., а юнармієць, як представник російської військово-патріотичної організації «Юнармія», символізує «віддане майбутнє» та прийняття мілітаристської ідеології. Замовляючи такий стінопис у 2024 р., окупаційна влада не просто «вшановує героя», а фізично індоктринує громадський простір, перетворюючи стіну будівлі на постійний монумент ідеологічної відданості та залучення молоді до військово-патріотичного руху під егідою Росії [44].

Свідченням системності російської пропагандистської стратегії «героїзації і спадкоємності» є мурал в Алчевську, який набув ще більш офіційних і мілітаризованих характеристик. Стінопис транслює образ «Героя Росії» та «Героя ЛНР»

Ил. 9. Мурал «Весь світ — Росія, а серце в ньому — Донбас». Донецьк, пр. Ілліча, 30 вересня 2023 р.

Дениса Іванова на псевдо «Ташкент» з юнармієм Тимуром Калиновським і є стилістичною копією муралу із Захарченком. Цей подвійний статус служить цілі легітимізації окупації через найвищі державні нагороди РФ. Це чіткий посил, що Москва офіційно визнає боротьбу за «ДНР» героїчною. Ця акція під назвою «Графіті. Захисник» («Граффити. Защитник») реалізується в рамках всеросійського юнармієвського руху, що підкреслює повну інтеграцію окупованої території в загальноросійський пропагандистський і мілітаристський простір [45].

Зразком ранішої героїзації бойовиків, включених в окупаційний візуальний ландшафт міського простору, є мурал з Арсеном Павловим (на псевдо «Моторола») на висотній будівлі в Донецьку із серії «Знай наших». Мурал, створений групою «Арт-Таран», завдяки своєму масштабу, розташуванню поблизу важливої транспортної артерії та використанню таких символів як «Зірка Героя ДНР» та емблеми «Спарта», перетворює військового злочинця на постійне, монументальне уособлення легітимності агресії та мілітаризації громадської свідомості, яка стає невіддільною частиною нав'язуваної пам'яті [46].

Частиною російської пропаганди, спрямованої на демонізацію України як чогось шкідливого для дітей і майбутнього на рівні базових фізіологічних рефлексів, є графаретне графіті, виконане у монохромі. Маленька дівчинка-школярка, опершись рукою на стіну, блює кольорами національного прапора України. Зображення констатує фізичне відторгнення української національної ідентич-

ності, державності, «отруйності» всього українського, асоціюючи національні символи з хворобою та токсичністю [47].

Спрямований на дітей та їхніх батьків і мурал на будівлі школи № 17 в Донецьку із зображенням дівчинки, яка тримає за руку хлопчика. На спині дівчинки — прапор Росії, а хлопчика — прапор «ДНР». Разом вони дивляться у майбутнє — зіркове, мирне й безхмарне. Над ними напис-хештег «МИРАЗОМ» («#МЫВМЕСТЕ»). Стінопис нав'язує реципієнтам російськоцентричну ідентичність та уявлення про те, що їхнє єдине життєздатне майбутнє можливе лише у складі Російської Федерації [48].

На окрему увагу заслуговує низка муралів, графіті, зображень і навіть скульптур «Бабуся з радянським прапором» («Бабушка с советским флагом») — образ, який став новим символом російської пропаганди з початком повномасштабної війни Росії проти України. Випадковий епізод став «низовим» міфом, швидко перетвореним російськими ідеологами-пропагандистами на потужний, емоційно заряджений, офіційно схвалений символ, що пов'язує сучасну агресію з героїчним радянським минулим. Яскравим зразком цієї серії зображень є мурал на школі № 47, реалізований російським арткластером «Таврида» спільно з окупаційним «міністерством молоді», що демонструє централізовану, фінансовану РФ політику культурної окупації. Виконавцем став художник Олександр Сажин із Сургуту, що підтверджує роль російських «культурних десантів» у трансформації місцевого простору. Стінопис поєднує три ключові пропагандистські образи, які символізують «єдність, силу, вірність та рішучість» у російському поняттєвому контексті. «Бабуся» стала взірцем «вічного» зв'язку з СРСР, ностальгії та нібито «народної» підтримки російської армії. Молода дівчина в радянській солдатській формі уособлює спадковість покоління. Монумент «Батьківщина-мати кличе!» на тлі виконує символічну роль «Священної війни» та жертвності, ідентифікуючи поточну агресію проти України як пряме продовження боротьби з нацизмом.

Низка стінописів, присвячених дню анексії, слугує цілям ідеологічної асиміляції, представляючи Донбас як «серце Росії». Прикладом є мурал із зображенням шахтаря у шоломі та формі гірника з нагрудним знаком «спецоперації» — літерами «ZOV». Постаць шахтаря трансформують у воїна, наголошуючи, що вся праця та сутність регіону тепер підпорядковані війні — він героїзує участь місцевого населення у військових діях. Портрет, оточений донецькими трояндами, міксує локальний символ з військовою ідеологією. Квіти надають образу пафосу, трагічності й романтизму в мілітаристському контексті (див. іл. 9).

Висновки

Візуальні засоби пропаганди на тимчасово окупованих територіях Донбасу функціонують не як сукупність окремих агітаційних форм, а як цілісний, централізований, системний інструмент культурної окупації та ідеологічної асиміляції. Ключовим механізмом стратегії російської пропагандистської системи є симуляція історичної спадковості, яка здійснюється через масову адаптацію та рекодифікацію

радянських візуальних кліше часів Другої світової війни, їхню інтеграцію із сучасними мілітаризованими символами «ZOV», утверджуючи міф «вічної» боротьби. Головною метою означеної символічної інтервенції є конструювання нової «донбаської ідентичності», відірваної від українського національного нарративу та цілком інтегрованої у російський ідеологічний простір. Послідовна візуальна політика окупаційного режиму спрямована на легітимацію російської збройної агресії шляхом її позиціонування як «священної» антифашистської боротьби, що забезпечує психологічну мобілізацію місцевого населення. Реалізація цієї політики відбувається за допомогою багатоканальної екосистеми, що охоплює зовнішню рекламу, мережеві комунікації, освітні заклади й публічні ритуали, що фінансується та забезпечується кадрами й необхідними матеріалами з боку структур РФ з початку війни у 2014 р. і до сьогодні. Кінцевою деструктивною метою цієї пропаганди є манкуртизація молодого покоління, імплементація деструктивних візуальних кліше та образів. Молодь вирощують у ненависті до України та ідеологічно готують як мобілізаційний резерв «СВО».

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ / REFERENCES

1. Fuko, M. Nahliadaty u karaty. Narodzhennia viaznytsi. Kyiv, 2020 [in Ukrainian]. [Фуко М. Наглядати й карати. Народження в'язниці (перекл. В. Артюх). Київ, 2020. 452 с.]
2. Mirzoeff, N. An Introduction to Visual Culture. Taylor & Francis, 2023. 328 p.
3. Halbwachs, M. On Collective Memory. (L.A. Coser, Ed. & Trans.). University of Chicago Press, 1992. 254 p.
4. McGlynn, J. Russia's War. Cambridge, Hoboken: Polity Press, 2023. 264 p.
5. McGlynn, J. Reliving the Past. How the Russian Government and Media Use History to Frame the Present (PhD thesis). University of Oxford, 2020. 360 p.
6. Pomerantsev, P. Tse ne prohahanda. Podorozh na viinu proty realnosti. Kyiv, 2020 [in Ukrainian]. [Померанцев П. Це не пропаганда. Подорож на війну проти реальності. Київ, 2020. 288 с.]
7. Nikitina, E.N. Vopreki. DNR. Khroniki Russkoy Vesny. Moscow, 2024 [in Russian]. [Никитина Е.Н. Вопреки. ДНР. Хроники Русской Весны. Москва: ИД Академии Жуковского, 2024. 416 с.]
8. Prigozhin priznal, chto sozdal fabriku trolley. *Deutsche Welle*. 7.03.2023. URL: <https://www.dw.com/ru/prigozin-priznal-cto-sozdal-fabriku-trolley/a-64700589> [in Russian]. [Пригожин признал, что создал фабрику троллей. *Deutsche Welle*. 7.03.2023. URL: <https://www.dw.com/ru/prigozin-priznal-cto-sozdal-fabriku-trolley/a-64700589> (дата звернення: 15.05.2025)].
9. Molodye hudozhniki DNR sozdadut obyedineniye dlya realizaciyi patrioticheskikh art-proektov. *Donetskoe agentstvo novostey (DAN)*. 2023. URL: <https://dan-news.ru/obschestvo/molodye-xudozhniki-dnr-sozdadut-obedinenie-dlya-realizacii-patrioticheskikh-art-proektov> [in Russian]. [Молодые художники ДНР создадут объединение для реализации патриотических арт-проектов. *Донецкое агентство новостей (DAN)*. 2023. URL: <https://dan-news.ru/obschestvo/molodye-xudozhniki-dnr-sozdadut-obedinenie-dlya-realizacii-patrioticheskikh-art-proektov> (дата звернення: 22.05.2025)].

10. V DNR vypustyat otkrytki s risunkami detey o vojne i poshlyut ih ukrainskim deputatam. *Donetskoe agentstvo novostey (DAN)*. 2014. URL: <https://dan-news.ru/obschestvo/v-dnr-vypustyat-otkrytki-s-risunkami-detey-o-vojne-i-poshlyut-ix-ukrainskim-deputatam> [in Russian].
[В ДНР выпускают открытки с рисунками детей о войне и пошлют их украинским депутатам. *Донецкое агентство новостей (DAN)*. 2014. URL: <https://dan-news.ru/obschestvo/v-dnr-vypustyat-otkrytki-s-risunkami-detey-o-vojne-i-poshlyut-ix-ukrainskim-deputatam> (дата звернення: 02.06.2025)].
11. V stolitse DNR otkrylas vystavka “Letopis Pobedy”, posvyashennaya frontovomu tvorchestvu zhiteley Donbassa. *Donetskoe agentstvo novostey (DAN)*. 2015. URL: <https://dan-news.ru/science/v-stolice-dnr-otkrylas-vystavka-letopis-pobedy-posvyashennaya-frontovomu-tvorchestvu-zhitelej-donbassa/> [in Russian].
[В столице ДНР открылась выставка «Летопись Победы», посвященная фронтовому творчеству жителей Донбасса. *Донецкое агентство новостей (DAN)*. 2015. URL: <https://dan-news.ru/science/v-stolice-dnr-otkrylas-vystavka-letopis-pobedy-posvyashennaya-frontovomu-tvorchestvu-zhitelej-donbassa/> (дата звернення: 14.06.2025)].
12. Boleye sotni risunkov srazhayushhixsya i pavshih zashhitnikov DNR predstavleno na vystavke v Donetske. *Donetskoe agentstvo novostey (DAN)*. 2023. URL: <https://dan-news.ru/science/boleye-sotni-risunkov-srazhayushhixsya-i-pavshix-zashhitnikov-dnr-predstavleno-na-vystavke-v-donetske> [in Russian].
[Более сотни рисунков сражающихся и павших защитников ДНР представлено на выставке в Донецке. *Донецкое агентство новостей (DAN)*. 2023. URL: <https://dan-news.ru/science/boleye-sotni-risunkov-srazhayushhixsya-i-pavshix-zashhitnikov-dnr-predstavleno-na-vystavke-v-donetske> (дата звернення: 20.06.2025)].
13. V Donetske otkrylas vystavka, posvyashennaya 145-letney istorii goroda. *Donetskoe agentstvo novostey (DAN)*. 2023. URL: <https://dan-news.ru/science/v-donetske-otkrylas-vystavka-posvyashennaya-145-letnej-istorii-goroda> [in Russian].
[В Донецке открылась выставка, посвященная 145-летней истории города. *Донецкое агентство новостей (DAN)*. 2023. URL: <https://dan-news.ru/science/v-donetske-otkrylas-vystavka-posvyashennaya-145-letnej-istorii-goroda> (дата звернення: 05.07.2025)].
14. Yasenov, E. Ulybka Novogodnego chuda. *Avtorskiy sayt “Donetskiy”*. 26.12.2014. URL: https://donjetsk.com/news_n/2706-ulybka-novogodnego-chuda.html [in Russian].
[Ясенов Е. Улыбка Новогоднего чуда. *Авторский сайт «Донецкий»*. 26.12.2014. URL: https://donjetsk.com/news_n/2706-ulybka-novogodnego-chuda.html (дата звернення: 12.07.2025)].
15. Donetskij muzey VOV mozhet voyti v sostav mezhdunarodnoy asociaciyi muzeynyh uchrezhdeniy. *Donetskoe agentstvo novostey (DAN)*. 2023. URL: <https://dan-news.ru/russia/doneckij-muzej-vov-mozhet-voйти-v-sostav-mezhdunarodnoj-associacii-muzeynyx-uchrezhdenij> [in Russian].
[Донецкий музей ВОВ может войти в состав международной ассоциации музейных учреждений. *Донецкое агентство новостей (DAN)*. 2023. URL: <https://dan-news.ru/russia/doneckij-muzej-vov-mozhet-voйти-v-sostav-mezhdunarodnoj-associacii-muzeynyx-uchrezhdenij> (дата звернення: 19.07.2025)].
16. Vystavka “Sovetskij Nyurnberg” v Donetske vklyuchila 75 stendov s dokumentami o prestupleniyah natsistov. *Donetskoe agentstvo novostey (DAN)*. 30.10.2016. URL: <https://dan-news.ru/ukraine/vystavka-sovetskij-nyurnberg-v-donetske-vklyuchila-75-stendov-s-dokumentami-o-prestupleniyah-nacistov> [in Russian].
[Выставка «Советский Нюрнберг» в Донецке включила 75 стендов с документами о преступлениях нацистов. *Донецкое агентство новостей (DAN)*. 30.10.2016. URL: <https://dan-news.ru/ukraine/vystavka-sovetskij-nyurnberg-v-donetske-vklyuchila-75-stendov-s-dokumentami-o-prestupleniyah-nacistov>]

- <https://dan-news.ru/ukraine/vystavka-sovetskij-nyurnberg-v-donecke-vklyuchila-75-stendov-s-dokumentami-o-prestupleniyah-nacistov> (дата звернення: 28.07.2025)].
17. Vystavka "Antifashistskaya grafika vremyon voyny" otkrylas v muzeye istorii Rovenkov. *Lug-info.ru*. 2024. URL: <https://lug-info.ru/news/vystavka-antifashistskaya-grafika-vremen-voiny-otkrylas-v-muzee-istorii-rovenkov-foto-28174> [in Russian].
[Выставка «Антифашистская графика времён войны» открылась в музее истории Ровеньков. *Lug-info.ru*. 2024. URL: <https://lug-info.ru/news/vystavka-antifashistskaya-grafika-vremen-voiny-otkrylas-v-muzee-istorii-rovenkov-foto-28174> (дата звернення: 03.08.2025)].
 18. V Donecke ko Dnyu Shahtyora otkrylas unikalnaya vystavka lichnyh veshhey vydayushchihsyа gornyakov Donbassa. *Donetskoe agentstvo novostey (DAN)*. 2023. URL: <https://dan-news.ru/obschestvo/v-donecke-ko-dnyu-shaxtera-otkrylas-unikalnaya-vystavka-lichnyh-veshhej-vydayushhixsyа-gornyakov-donbassa> [in Russian].
[В Донецке ко Дню Шахтёра открылась уникальная выставка личных вещей выдающихся горняков Донбасса. *Донецкое агентство новостей (DAN)*. 2023. URL: <https://dan-news.ru/obschestvo/v-donecke-ko-dnyu-shaxtera-otkrylas-unikalnaya-vystavka-lichnyh-veshhej-vydayushhixsyа-gornyakov-donbassa> (дата звернення: 10.08.2025)].
 19. V Donetske otkrylas vystavka, posvyashchennaya borbe protiv natsizma byvshih soyuznyh respublik. *Donetskoe agentstvo novostey (DAN)*. 2023. URL: <https://dan-news.ru/science/v-donecke-otkrylas-vystavka-posvyashchennaya-borbe-protiv-nacizma-byvshix-soyuznyh-respublik> [in Russian].
[В Донецке открылась выставка, посвященная борьбе против нацизма бывших союзных республик. *Донецкое агентство новостей (DAN)*. 2023. URL: <https://dan-news.ru/science/v-donecke-otkrylas-vystavka-posvyashchennaya-borbe-protiv-nacizma-byvshix-soyuznyh-respublik> (дата звернення: 15.08.2025)].
 20. "Ubej fashista-izuvera. Otomsti" i drugie legendarnye plakaty privezeny na vystavku v Donetsksk. *Donetskoe agentstvo novostey (DAN)*. 05.09.2017. URL: <https://dan-news.ru/russia/ubej-fashista-izuvera-otomsti-i-drugie-legendarnye-plakaty-privezeny-na-vystavku-v-doneck> [in Russian].
[«Убей фашиста-изувера. Отомсти» и другие легендарные плакаты привезены на выставку в Донецк. *Донецкое агентство новостей (DAN)*. 05.09.2017. URL: <https://dan-news.ru/russia/ubej-fashista-izuvera-otomsti-i-drugie-legendarnye-plakaty-privezeny-na-vystavku-v-doneck> (дата звернення: 22.08.2025)].
 21. Portret Doktora Lizy raboty donetskoy hudozhnitsy ukrasit vystavku ko Dnyu Respubliki v "Art-Donbasse". *Donetskoe agentstvo novostey (DAN)*. 21.04.2017. URL: <https://dan-news.ru/obschestvo/portret-doktora-lizy-raboty-doneckoj-xudozhnicy-ukrasit-vystavku-ko-dnyu-respubliki-v-artdonbasse/> [in Russian].
[Портрет Доктора Лизы работы донецкой художницы украсит выставку ко Дню Республики в «Арт-Донбассе». *Донецкое агентство новостей (DAN)*. 21.04.2017. URL: <https://dan-news.ru/obschestvo/portret-doktora-lizy-raboty-doneckoj-xudozhnicy-ukrasit-vystavku-ko-dnyu-respubliki-v-artdonbasse/> (дата звернення: 29.08.2025)].
 22. Igrovaya ploshhadka ot fonda Doktora Lizy oborudovana vo dvore Glavnoy detskoy bolnitsy DNR. *Donetskoe agentstvo novostey (DAN)*. 30.05.2019 . URL: <https://dan-news.ru/russia/igrovaya-ploshhadka-ot-fonda-doktora-lizi-oborudovana-vo-dvore-glavnoj-detskoy-bolnitsy-dnr> [in Russian].
[Игровая площадка от фонда Доктора Лизы оборудована во дворе Главной детской больницы ДНР. *Донецкое агентство новостей (DAN)*. 30.05.2019 . URL: <https://dan-news.ru/russia/igrovaya-ploshhadka-ot-fonda-doktora-lizi-oborudovana-vo-dvore-glavnoj-detskoy-bolnitsy-dnr> (дата звернення: 01.09.2025)].

23. Копія пам'ятника Elizavete Glinke передана із Росії в Донецьк. *Donetskoe agentstvo novostey (DAN)*. 17.03.2021. URL: <https://dan-news.ru/russia/kopija-pamyatnika-elizavete-glinke-peredana-iz-rossii-v-doneck> [in Russian].
[Копія пам'ятника Єлизаветі Глінке передана із Росії в Донецьк. *Донецьке агентство новостей (DAN)*. 17.03.2021. URL: <https://dan-news.ru/russia/kopija-pamyatnika-elizavete-glinke-peredana-iz-rossii-v-doneck> (дата звернення: 05.09.2025)].
24. Ім'я Доктора Лизи присвоєно Республіканської дитячої лікарні в Донецьку. *Donetskoe agentstvo novostey (DAN)*. 27.05.2021. URL: <https://dan-news.ru/russia/imja-doktora-lizi-prisvoeno-respublikanskoj-detskoj-bolnice-v-donecke> [in Russian].
[Ім'я Доктора Лизи присвоєно Республіканської дитячої лікарні в Донецьку. *Донецьке агентство новостей (DAN)*. 27.05.2021. URL: <https://dan-news.ru/russia/imja-doktora-lizi-prisvoeno-respublikanskoj-detskoj-bolnice-v-donecke> (дата звернення: 12.09.2025)].
25. Лідер "Spravedlivoj Rossii" прийняв участь в закладці сквери імені Єлизавети Глінки. *Donetskoe agentstvo novostey (DAN)*. 03.06.2022. URL: <https://dan-news.ru/foto/lider-spravedlivoj-rossii-prinjal-uchastie-v-zakladke-skvera-imeni-elizavety> [in Russian].
[Лідер «Справедливої Росії» прийняв участь в закладці сквера імені Єлизавети Глінки. *Донецьке агентство новостей (DAN)*. 03.06.2022. URL: <https://dan-news.ru/foto/lider-spravedlivoj-rossii-prinjal-uchastie-v-zakladke-skvera-imeni-elizavety> (дата звернення: 18.09.2025)].
26. Донецький краєведчий музей в День пам'яті і скорби відкрив дві виставки, присвячені ВОВ. *Donetskoe agentstvo novostey (DAN)*. 22.06.2017. URL: <https://dan-news.ru/obschestvo/doneckij-kraevedcheskij-muzej-v-den-pamyati-i-skorbi-otkryl-dve-vystavki-posvyashhennye-vov/> [in Russian].
[Донецький краєведчий музей в День пам'яті і скорби відкрив дві виставки, присвячені ВОВ. *Донецьке агентство новостей (DAN)*. 22.06.2017. URL: <https://dan-news.ru/obschestvo/doneckij-kraevedcheskij-muzej-v-den-pamyati-i-skorbi-otkryl-dve-vystavki-posvyashhennye-vov/> (дата звернення: 24.09.2025)].
27. Донецький краєведчий музей оголосив конкурс плакатів по слукаю 75-ї годовщини Великої Перемоги. *Donetskoe agentstvo novostey (DAN)*. 13.03.2020. URL: <https://dan-news.ru/obschestvo/doneckij-kraevedcheskij-muzej-obyavil-o-konkurse-plakatov-po-slucaju-75-j-godovshhiny-velikoj-pobedy> [in Russian].
[Донецький краєведчий музей оголосив конкурс плакатів по слукаю 75-ї годовщини Великої Перемоги. *Донецьке агентство новостей (DAN)*. 13.03.2020. URL: <https://dan-news.ru/obschestvo/doneckij-kraevedcheskij-muzej-obyavil-o-konkurse-plakatov-po-slucaju-75-j-godovshhiny-velikoj-pobedy> (дата звернення: 30.09.2025)].
28. В ДНР стартував конкурс плакатів, присвячених 75-ї годовщині Великої Перемоги. *КР Донецьк*. 14.03.2020. URL: <https://www.donetsk.kp.ru/online/news/3795610/> [in Russian].
[В ДНР стартував конкурс плакатів, присвячених 75-ї годовщині Великої Перемоги. *КП Донецьк*. 14.03.2020. URL: <https://www.donetsk.kp.ru/online/news/3795610/> (дата звернення: 05.10.2025)].
29. Більше полусотні картин і плакатів представлено в худмузеї Донецька на виставці к 80-літтю з початку ВОВ. *Donetskoe agentstvo novostey (DAN)*. 17.06.2023. URL: <https://dan-news.ru/science/bolee-polusotni-kartin-i-plakatov-predstavleny-v-hudmuzei-donecka-na-vystavke-k-80-letiju-s-nachala-vov> [in Russian].
[Більше полусотні картин і плакатів представлено в худмузеї Донецька на виставці к 80-літтю з початку ВОВ. *Донецьке агентство новостей (DAN)*. 17.06.2023. URL: <https://dan-news.ru/science/bolee-polusotni-kartin-i-plakatov-predstavleny-v-hudmuzei-donecka-na-vystavke-k-80-letiju-s-nachala-vov> (дата звернення: 10.10.2025)].

30. Nyurnbergskiy process, sovetskaya grafika: chto interesnogo pokazhut? *Donetskoe agentstvo novostey (DAN)*. 2023. URL: <https://dan-news.ru/culture/petr-stolypin-njurnbergskij-process-sovetskaja-grafika-chto-interesnogo-pokazhut/> [in Russian].
[Нюрнбергский процесс, советская графика: что интересного покажут? *Донецкое агентство новостей (DAN)*. 2023. URL: <https://dan-news.ru/culture/petr-stolypin-njurnbergskij-process-sovetskaja-grafika-chto-interesnogo-pokazhut/> (дата звернення: 14.10.2025)].
31. V Donetske predstavili multimedijnuyu vystavku plakatov vremen VOV iz fondov moskovskogo Muzeya Pobedy. *Donetskoye Agentstvo Novostey (DAN)*. 2023. URL: <https://dan-news.ru/culture/v-donecke-predstavili-multimedijnuyu-vystavku-plakatov-vremen-vo-iz-fondov/> [in Russian].
[В Донецке представили мультимедийную выставку плакатов времен ВОВ из фондов московского Музея Победы. *Донецкое агентство новостей (DAN)*. 2023. URL: <https://dan-news.ru/culture/v-donecke-predstavili-multimedijnuyu-vystavku-plakatov-vremen-vo-iz-fondov/> (дата звернення: 18.10.2025)].
32. Okolo 35 tys. donchan primut uchastie v akcii protesta "Den zavisimosti Ukrayiny". *Donetskoe agentstvo novostey (DAN)*. 2023. URL: <https://dan-news.ru/obschestvo/okolo-35-tys-donchan-primut-uchastie-v-akcii-protesta-den-zavisimosti-ukrainy/> [in Russian].
[Около 35 тыс. дончан примут участие в акции протеста "День зависимости Украины". *Донецкое агентство новостей (DAN)*. 2023. URL: <https://dan-news.ru/obschestvo/okolo-35-tys-donchan-primut-uchastie-v-akcii-protesta-den-zavisimosti-ukrainy/> (дата звернення: 21.10.2025)].
33. Zubchenko, O. Gauulyayteru Ukrainy Petru Poroshenko. *Topwar.ru*. 25.08.2015. URL: <https://topwar.ru/81144-gauulyayteru-ukrainy-petru-poroshenko.htm> [in Russian].
[Зубченко О. Гауляйтеру Украины Петру Порошенко. *Topwar.ru*. 25.08.2015. URL: <https://topwar.ru/81144-gauulyayteru-ukrainy-petru-poroshenko.htm> (дата звернення: 24.10.2025)].
34. Bolee 60 tys. zhiteley DNR prinyali uchastie v shestvii protiv vvedeniya vooruzhennoj missii OBSE v Donbass. *Donetskoe agentstvo novostey (DAN)*. 2023. URL: <https://dan-news.ru/obschestvo/bolee-60-tys-zhitelej-dnr-prinyali-uchastie-v-shestvii-protiv-vvedeniya-vooruzhennoj-missii-obse-v-donbass/> [in Russian].
[Более 60 тыс. жителей ДНР приняли участие в шествии против введения вооруженной миссии ОБСЕ в Донбасс. *Донецкое агентство новостей (DAN)*. 2023. URL: <https://dan-news.ru/obschestvo/bolee-60-tys-zhitelej-dnr-prinyali-uchastie-v-shestvii-protiv-vvedeniya-vooruzhennoj-missii-obse-v-donbass/> (дата звернення: 26.10.2025)].
35. Zhiteli DNR na mitinge osudili propagandu vojny i pomoshch donetskih greko-katolikov VSU. *Donetskoe agentstvo novostey (DAN)*. 2023. URL: <https://dan-news.ru/obschestvo/zhiteli-dnr-na-mitinge-osudili-propagandu-vojny-i-pomoshh-doneckix-greko-katolikov-vsu/> [in Russian].
[Жители ДНР на митинге осудили пропаганду войны и помощь донецких греко-католиков ВСУ. *Донецкое агентство новостей (DAN)*. 2023. URL: <https://dan-news.ru/obschestvo/zhiteli-dnr-na-mitinge-osudili-propagandu-vojny-i-pomoshh-doneckix-greko-katolikov-vsu/> (дата звернення: 28.10.2025)].
36. Donetskie studenty pozdravili veteranov s 70-letiyem podnyatiya znameniy pobedy nad Reyhstagom. *Donetskoe agentstvo novostey (DAN)*. 2015. URL: <https://dan-news.ru/obschestvo/doneckie-studenty-pozdravili-veteranov-s-70-letiyem-podnyatiya-znameniy-pobedy-nad-rejxstagom/> [in Russian].
[Донецкие студенты поздравили ветеранов с 70-летием поднятия знамени победы над Рейхстагом. *Донецкое агентство новостей (DAN)*. 2015. URL: <https://dan-news.ru/obschestvo/doneckie-studenty-pozdravili-veteranov-s-70-letiyem-podnyatiya-znameniy-pobedy-nad-rejxstagom/> (дата звернення: 30.10.2025)].

37. “Nash vybor — Rossiya”: miting na glavnoy ploschadi Donetska v Den Rossii sobral okolo 40 tysyach chelovek. *Donetskoe agentstvo novostey (DAN)*. 12.06.2019. URL: <https://dan-news.ru/obschestvo/nash-vybor-rossiya-miting-na-glavnoj-ploschadi-donecka-v-den-rossii-sobral-okolo-40-tysyach-chelovek/> [in Russian].
[«Наш выбор — Россия»: митинг на главной площади Донецка в День России собрал около 40 тысяч человек». *Донецкое агентство новостей (DAN)*. 12.06.2019. URL: <https://dan-news.ru/obschestvo/nash-vybor-rossiya-miting-na-glavnoj-ploschadi-donecka-v-den-rossii-sobral-okolo-40-tysyach-chelovek/> (дата звернення: 01.11.2025)].
38. Na odnoy iz ploschadey Donetska ustanovili installyatsiyu “MyDoma”. *Doneckoye agentstvo novostey (DAN)*. (2023). URL: <https://dan-news.ru/exclusive/na-odnoj-iz-ploschadej-donecka-ustanovili-installjaciju-mydoma> [in Russian].
[На одной из площадей Донецка установили инсталляцию «МыДома». *Донецкое агентство новостей (DAN)*. 2023. URL: <https://dan-news.ru/exclusive/na-odnoj-iz-ploschadej-donecka-ustanovili-installjaciju-mydoma> (дата звернення: 16.05.2025)].
39. Na yuge DNR vysadili geoglif “MYVMESTE” iz 15 000 sazhencev redkogo duba. *Donetskoe agentstvo novostey (DAN)*. 30.09.2023. URL: <https://dan-news.ru/exclusive/na-yuge-dnr-vysadili-geoglif-myvmeste-iz-15000-sazhencev-redkogo-duba> [in Russian].
[На юге ДНР высадили геоглиф «МЫВМЕСТЕ» из 15 000 саженцев редкого дуба. *Донецкое агентство новостей (DAN)*. 30.09.2023. URL: <https://dan-news.ru/exclusive/na-yuge-dnr-vysadili-geoglif-myvmeste-iz-15000-sazhencev-redkogo-duba> (дата звернення: 04.06.2025)].
40. Kontseptsiya osnovogo geoglifa “DNR” na vostoке Respubliki uzhe vidna s vysoty. *DNR-News*. 12.04.2023. URL: <https://dnr-news.ru/society/2023/04/12/297862.html> [in Russian].
[Концепция соснового геоглифа «ДНР» на востоке Республики уже видна с высоты. *DNR-News*. 12.04.2023. URL: <https://dnr-news.ru/society/2023/04/12/297862.html> (дата звернення: 18.06.2025)].
41. Pokrovskiy sobor, samovar i matreshki: V Donetske otkrylas vystavka tsvetov “God ruskoj kultury”. *Doneckoye agentstvo novostey (DAN)*. 29.08.2021. URL: <https://dan-news.ru/obschestvo/pokrovskij-sobor-samovar-i-matreshki-v-donecke-otkrylas-vystavka-cvetov-god-ruskoj-kultury/> [in Russian].
[Покровский собор, самовар и матрешки: В Донецке открылась выставка цветов «Год русской культуры». *Донецкое агентство новостей (DAN)*. 29.08.2021. URL: <https://dan-news.ru/obschestvo/pokrovskij-sobor-samovar-i-matreshki-v-donecke-otkrylas-vystavka-cvetov-god-ruskoj-kultury/> (дата звернення: 25.07.2025)].
42. Audentika DNR. *Studiya Smysl*. 15.10.2024. URL: <https://smysl.studio/aidentika-dnr> [in Russian].
[Айдентика ДНР. *Студия Смысл*. 15.10.2024. URL: <https://smysl.studio/aidentika-dnr> (дата звернення: 14.08.2025)].
43. V den rozhdeniya Olesya Buziny yego portret poyavilsya na zdanii v tsentre stolicy DNR. *Donetskoe agentstvo novostey (DAN)*. 13.07.2016. URL: <https://dan-news.ru/obschestvo/v-den-rozhdeniya-olesya-buziny-ego-portret-poyavilsya-na-zdanii-v-centre-stolicy-dnr/> [in Russian].
[В день рождения Олеса Бузины его портрет появился на здании в центре столицы ДНР. *Донецкое агентство новостей (DAN)*. 13.07.2016. URL: <https://dan-news.ru/obschestvo/v-den-rozhdeniya-olesya-buziny-ego-portret-poyavilsya-na-zdanii-v-centre-stolicy-dnr/> (дата звернення: 02.09.2025)].
44. V Kirovskom poyavilsya mural s izobrazheniyem Pervogo Glavy DNR. *Doneckoye agentstvo novostey (DAN)*. 12.11.2023. URL: <https://dan-news.ru/obschestvo/foto-v-kirovskom-pojavilsja-mural-s-izobrazheniem-pervogo-glavy-dnr/> [in Russian].

- [В Кировском появился мурал с изображением Первого Главы ДНР. *Донецкое агентство новостей (DAN)*. 12.11.2023. URL: <https://dan-news.ru/obschestvo/foto-v-kirovskom-pojavilsja-mural-s-izobrazheniem-pervogo-glavy-dnr/> (дата звернення: 20.09.2025)].
45. Mural v chest Geroja Rossii i LNR Denisa Ivanova otkrylsya v Alchevske. *Luganskiy informatsionnyy tsentr*. 23.08.2023. URL: <https://lug-info.ru/news/mural-v-chest-geroja-rossii-i-lnr-denisa-ivanova-otkrylsja-v-alchevske/> [in Russian].
[Мурал в честь Героя России и ЛНР Дениса Иванова открылся в Алчевске. *Луганский информационный центр*. 23.08.2023. URL: <https://lug-info.ru/news/mural-v-chest-geroja-rossii-i-lnr-denisa-ivanova-otkrylsja-v-alchevske/> (дата звернення: 15.10.2025)].
46. Khudozhniki zavershili mural pamuati Arsena Pavlova na odnoy iz vysotok v tsentre Donetska (ФОТО). *Donetskoye agentstvo novostey (DAN)*. 1.10.2021. URL: <https://dan-news.ru/defence/xudozhniki-zavershili-mural-pamuati-arsena-pavlova-na-odnoj-iz-vysotok-v-centre-donetska-foto/> [in Russian].
[Художники завершили мурал памяти Арсена Павлова на одной из высоток в центре Донецка (ФОТО). *Донецкое агентство новостей (DAN)*. 1.10.2021. URL: <https://dan-news.ru/defence/xudozhniki-zavershili-mural-pamuati-arsena-pavlova-na-odnoj-iz-vysotok-v-centre-donetska-foto/> (дата звернення: 25.10.2025)].
47. V tsentre Donetska pojavilos novoye graffiti. *Bloknot Donetsk*. 7.05.2023. URL: <https://bloknot-donetsk.ru/news/v-tsentre-donetska-pojavilos-novoe-graffiti-1600300> [in Russian].
[В центре Донецка появилось новое граффити. *Блокнот Донецк*. 7.05.2023. URL: <https://bloknot-donetsk.ru/news/v-tsentre-donetska-pojavilos-novoe-graffiti-1600300> (дата звернення: 30.10.2025)].
48. Ne prosto risunki: graffiti v Donetske — krik dushi i poslanie vsemu miru. *Rossiyskaya gazeta*. 30.08.2023. URL: <https://rg.ru/2023/08/30/ne-prosto-risunki-graffiti-v-donecke-krik-dushi-i-poslanie-vsemu-miru.html> [in Russian].
[Не просто рисунки: граффити в Донецке — крик души и послание всему миру. *Российская газета*. 30.08.2023. URL: <https://rg.ru/2023/08/30/ne-prosto-risunki-graffiti-v-donecke-krik-dushi-i-poslanie-vsemu-miru.html> (дата звернення: 01.11.2025)].

Надійшла / Received 28.11.2025

Oleksandr MAIEVSKYI

Candidate of Historical Sciences, Senior Research Fellow,

Department of Military History Research,

Institute of History of Ukraine,

National Academy of Sciences of Ukraine (Kyiv, Ukraine)

alexandermaievskyi@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0001-9926-3270>

THE FORMATION OF A “NEW” IDENTITY
AMONG RESIDENTS OF THE OCCUPIED DONBAS
THROUGH VISUAL PROPAGANDA (2014—2024)

Abstract. The purpose of this article is to examine the role and technologies of visual propaganda as a key instrument of cultural occupation, ideological control, and the construction of a “new” identity among the local population in the temporarily occupied territories of the Donbas between 2014 and 2024. The **methodology** is based on interdisciplinary approaches that combine research tools from military history, visual anthropology, social psychology, propaganda studies, memory studies, and critical urbanism. **The theoretical framework** of the analysis incorporates the concepts of “visual control”, symbolic topography, and approaches to decoding the ideologi-

cal content of images in public space. The study employs visual and discourse analysis of propaganda materials (posters, murals, installations), reports produced by occupation-controlled news agencies (specifically DAN and LIC), as well as spatial analysis of symbolic objects within the urban landscape. Contemporary specialized terminology is used throughout the text. **The scientific novelty** of the study lies in its systematic examination of visual propaganda as a cohesive, networked ecosystem that is centrally funded and managed by the Russian Federation. The article identifies strategies of recoding Soviet symbols and integrating them with newly created militarized “ZOV” imagery to legitimize contemporary aggression and militarize younger generations. **The research findings** demonstrate that the occupation regime deliberately employs visual culture to simulate historical continuity through the cult of the “Great Patriotic War Victory” and to cultivate an identity antagonistic to the Ukrainian one. It is shown that the propaganda system permeates all spheres of social life, pursuing the primary goal of creating a loyal mobilization reserve. The article concludes that visual practices constitute a crucial component of the Russian Federation’s institutionalized policy of ideological influence.

Keywords: *Russia’s war against Ukraine, visual propaganda, Donbas, occupation, identity, Russian aggression, cultural occupation, “Victory cult”, information space, urban visual space.*